

PAPER DETAILS

TITLE: AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri

AUTHORS: Çağrı Çolak

PAGES: 844-854

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4359142>

AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri¹

Civil Administrative Arrangements in the AK Party Period

Çağrı ÇOLAK

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
cagricolak@trabzon.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5806-9084>

Makale Başvuru Tarihi: 12.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Mülki İdare,

İl,

İlçe,

AK Parti Dönemi,

Bu çalışmada “Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı dönemindeki mülki idare düzenlemeleri, Türkiye’deki sağ iktidarların yeni il ve ilçeler kurmaya ilişkin popülist politikalarından izler barındırıyor mu?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Söz konusu amaç çerçevesinde ilk olarak mülki idare kavramına, ardından Cumhuriyet tarihindeki mülki idare düzenlemelerinin tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bulguların yer aldığı bölümde ise AK Parti döneminde ilçe kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemelere (5747, 6360, 6447 ve 7148 sayılı Kanunlar ile 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) yer verilmiştir. Sonrasında bu düzenlemeler, Demokrat Parti (DP) ve Anavatan Partisi (ANAP) dönemlerindeki mülki idare düzenlemeleri ile karşılaştırılmıştır. Özetle, “cumhuriyet tarihi mülki idarileşme istatistiklerindeki konumu”, “düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi”, “mahalli baskılara karşı sergilenen tutum” ve “yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleri” çerçevesinde ele alındığında AK Parti dönemindeki düzenlemelerin DP ve ANAP dönemine nazaran daha rasyonel olduğu ileri sürülebilir.

ABSTRACT

Keywords:

Civil Administration,

Province,

Sub-Province,

AK Party Period,

This study seeks an answer to the question, ‘Do the civil administrative arrangements in the period of the Justice and Development Party (AK Party) government bear traces of the populist policies of the right-wing governments in Türkiye regarding the establishment of new provinces and sub-provinces?’. Within the framework of this aim, firstly the concept of civil administration and then the historical development of civil administrative arrangements in the history of the Republic are analysed. In the section where the findings are presented, the legal regulations (Laws No. 5747, 6360, 6447, and 7148 and Decree Law No. 694) that mediated the establishment of sub-provinces during the AK Party period. Afterwards, they were compared with the civil administrative arrangements during the Democrat Party (DP) and Motherland Party (ANAP) eras. In summary, it can be argued that the arrangements in the AK Party period were more rational than those in the DP and ANAP periods when considered within the framework of ‘its position in the Republican historical civil administrative statistics’, ‘the relationship between the timing of the arrangements and election periods’, ‘the attitude displayed against local pressures’, and ‘the current demographic and socioeconomic indicators of the newly established sub-provinces’.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÇOLAK, Çağrı (2024), “AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(3), ss.844-854, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1583634>

1 Bu çalışma 16-18 Mayıs 2024 tarihlerinde Munzur Üniversitesi’nde düzenlenen 24. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu’nda (KAYFOR24) sunulan “AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri: Türkiye’deki Sağ İktidarların Politikaları Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı özet bildirinin gözden geçirilerek, genişletilerek ve güncellenerek makale biçimine getirilmiş hâlidir.

1. GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanından sonra mülki idare sistemine eklenen il ve ilçelerin kayda değer bir oranı, Türk siyasi hayatının klasik cepheleşmesinde “İkinci Grup” olarak adlandırılan merkez sağ iktidarlar döneminde kurulmuştur. Söz konusu cepheleşmede Birinci Grup'un rasyonel planlamadan yana bir tavır sergilediği görülürken, İkinci Grup'un ise özellikle oy kazanmak için sık sık popülist politikalara ve patronaja başvurduğu kabul edilmektedir (Heper ve Keyman, 1998:259-260). Mülki idare düzenlemelerine başvurma sıklığı göz önünde bulundurulduğunda sayı ve ortalama açısından en çok öne çıkan dönemlerin sırasıyla Anavatan Partisi (ANAP) ve Demokrat Parti'nin (DP) tek başına iktidar oldukları yıllara tekabül etmesi, bu dönemlerdeki il ve ilçe kurma stratejilerinin popülizm ve patronaja dayanıp dayanmadığı konusunda merak uyandırmaktadır. Nitekim bu ilişkiyi test eden araştırmalarda, gerek DP (1950-1960) gerekse ANAP (1983-1991) iktidarı dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerinin ya da diğer bir deyişle söz konusu dönemlerdeki il ve ilçe kurma politikalarının popülist siyasetten izler barındırdığı tespit edilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023; Çolak, 2024).

Beş aylık istisnai bir dönem haricinde yirmi iki yıldır tek başına iktidarda olması ve politik cepheleşme açısından yukarıda zikredilen siyasi partilerin halefi konumunda bulunması Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin de popülizm ve patronaja dayalı bir şekilde kurgulanıp kurgulanmadığını araştırmaya değer bir konu kılmaktadır. Zira gerek merkezî elitlerin karşısında çevreyi temsil eden mahallî elitler olarak konumlanmaları gerekse çok partili siyasal hayata geçişten sonra iktidarı tek başına oluşturabilmeleri açısından DP, ANAP ve AK Parti arasında benzerlik ve süreklilikler bulunmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın amacı, AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemelerini DP ve ANAP dönemlerindeki popülist politikalarla karşılaştırmalı bir biçimde incelemek ve bunların arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koyarak AK Parti dönemindeki mülki idareleşme serüvenini değerlendirmektir.

Bu amaç çerçevesinde çalışmada literatür ve doküman incelemesi yöntemlerinden istifade edilmiştir. Mülki idareye ilişkin kavramsal ve tarihsel çerçeve ile DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerine ilişkin verilerde literatür incelemesi; AK Parti döneminde mülki idare birimlerinin kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemeler (5747, 6360, 6447 ve 7148 sayılı Kanunlar ile 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) ve bu dönemde kurulan ilçelere ilişkin güncel demografik ve sosyoekonomik göstergelerde ise doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Demografik göstergelere Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2023” başlıklı veri tabanı, sosyoekonomik göstergelere ise T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2022 yılında yayımladığı “İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE2022)” başlıklı raporu aracılığıyla ulaşılmıştır.

Çalışmada ilk olarak mülki idare kavramına, ardından Cumhuriyet tarihindeki mülki idare düzenlemelerinin tarihsel gelişimine değinilmiştir. Bulguların yer aldığı bölümde ise sırasıyla AK Parti döneminde ilçe kurulmasına aracılık eden hukuki düzenlemelere ve bu dönemde kurulan ilçelere ilişkin güncel demografik ve sosyoekonomik göstergelere yer verilmiştir. Son olarak elde edilen veriler, DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerini konu edinen ve söz konusu düzenlemelerin popülist olarak tasvir edilmesine yol açan bilimsel çalışmalardaki faktörler bağlamında değerlendirilmiştir. Bu faktörler; cumhuriyet tarihi mülki idarileşme istatistiklerindeki konumu, düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi, mahallî baskılara karşı sergilenen tutum ve yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleridir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MÜLKİ İDARE

Mülki idare teriminin kökeni “mülk” sözcüğüne dayanmaktadır. Ancak bu sözcüğün mülki idare terimine kattığı anlam, özel hukuktaki “sahip olunan taşınmaz mal” tanımındakinden farklıdır. Mülki idare kavramındaki “mülk” terimi ile devlet aygıtını oluşturan üç temel unsurdan birine atıfta bulunmaktadır: Ülke (toprak). Dolayısıyla “mülki” kavramı da “ülkeye, topraklara veya memlekete ilişkin” anlamında kullanılan bir sıfattır. Arapça “mulki” (مملكي) sözcüğünden türetilen mülki idare; mülke, ülkeye veya memlekete (topraklara) ilişkin idare anlamına gelmektedir (Çolak, 2022:5). Yine de söz konusu anlamı, onu devlet idaresiyle eş anlamlı kılmamaktadır. Zira devlet ile ülke kavramları anlamdaş değildir. Ülke, devleti oluşturan temel unsurlardan yalnızca birisidir. Buradan hareketle mülki idare kavramı, politik gücün kurumsallaşması bağlamında ülkenin dışındaki ulus ve egemenlik unsurlarını içine almamakta; yalnızca devletin üzerinde yer aldığı topraklara ve sınırlara karşılık gelmektedir. Dolayısıyla mülki idarenin, devlet idaresinin bir alt kümesi olduğu iddia edilebilir.

Literatürdeki “mülki idare” terimine getirilen tanımlamalara bakıldığında, üç farklı odak noktasının bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki toprak üzerindeki örgütlenmenin referans alındığı tanımlamadır. Bu kategorideki en popüler tanım Birgül Ayman Güler’e aittir. Güler (2018:251), mülki idareyi “*devletin toprak üzerindeki örgütlenişi ve yönetim işlevi*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, devletin merkezinde yer alan güç ve iradenin ülke sathına yayılabilmesi için gerekli örgütlenme ve fonksiyonlara işaret etmektedir. Spesifik olarak mülki idareye ilişkin çalışmalarıyla bilinen Ahmet Apan’ın tanımlaması da yine söz konusu örgütlenme ve fonksiyonla örtüşmektedir.

Apan (2014:34), mülki idareyi “*devletin kendi toprakları üzerinde egemenlik kurma amacıyla örgütlenmesi*” ifadesiyle tasvir etmektedir. Anayasa hukukçusu Kemal Gözler’in tanımlamasında ise devlet yerine “merkezî idare” kavramına yer verilmekte ve mülki idarenin varlık nedeni buna dayandırılmaktadır. Gözler’e göre (2022:136) merkezî idare yani devlet, üstlendiği kamu hizmetlerini tüm ülke toprakları düzeyinde sağlıklı bir şekilde yürütmek için taşraya uzanan ellere ihtiyaç duymakta ve bunlar da devlet idaresinin mülki teşkilatını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında taşra idaresi ile mülki idare eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Türkiye’de kamu yönetimi eğitiminin gelişimi ve dönüşümünde hatırı sayılır bir konumu olan Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün (TODAİE) sözlüğünde de mülki idare, taşra idaresine atıfta bulunularak tanımlanmıştır. Ömer Bozkurt söz konusu sözlükte mülki idare kavramını, “*ülke topraklarında yönetsel amaçlarla oluşturulmuş il, ilçe vb. alt birimlerin merkezin ajanları eliyle yönetilmesi eylemi ile bu yönetim faaliyetine ilişkin mevzuat ve bunu gerçekleştiren personelden oluşan yönetim küresi*” ifadesiyle açıklamıştır (Bozkurt, 2014:176).

Mülki idare tanımlamalarında karşılaşılan ikinci odak, mahallî idarelerden farklılığa yapılan vurgudur. Nitekim mülki ve mahallî idareler coğrafi olarak aynı alanda hizmet sürdürmekle birlikte birbirinden ayrılmaktadırlar. Buradan hareketle, mülki idareyi bu ayrım üzerinden betimleyen tanımlar da mevcuttur. Örneğin, Bozkurt (2014:176), mülki idareyi, mahallî idarelerin karşıtı olarak merkezî idareyi belirtmek amacıyla kullanılan bir söz öbeği olarak nitelendirmektedir. Benzer şekilde Özer (2014:321), mülki idarenin merkeze bağlı olduğuna, merkezin emir ve talimatlarını bulundukları coğrafyada icra ettiklerine ve idarecilerinin de yine merkezden atandığına vurgu yaparak mülki idareyi tanımlamaktadır. Çiner ve Karakaya (2013:73) da, mülki idarenin coğrafi açıdan yerelliği, fonksiyonel açıdan ise merkezîliği temsil ettiğinin altını çizmektedir.

Üçüncü ve son odak ise kamu yönetimi meslek grubundaki çalışanlara verilen isme dayanmaktadır. Bu yönüyle mülki idare, bir örgütlenmenin adı olmasının yanı sıra orada yer alan kamu görevlilerinin mensubu olduğu mesleğin de ismidir (Yılmaz vd., 2020:67). Hatta kamu yönetimi meslek memurlarının eğitim gördüğü okula “mülkiye”, buradan mezun olarak kamu yönetimi mesleğine başlayanlara ise “mülkiyeli” denmektedir. Güler (2018:251), meslek grubunun adı anlamındaki mülki idare teriminin sınırlarını “*devlet yönetimindeki askerî, adli ve akademik olmayan genel idari işlerin erbabı*” şeklindeki tanımıyla belirlemektedir. Bozkurt (2014:176) ise mesleğin faaliyet alanından yola çıkarak mülki idarenin aynı zamanda yönetim faaliyetine ilişkin mevzuat ve bunu gerçekleştiren personelden oluşan bir yönetim küresi olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye’de mülki idarenin kurulması ve geliştirilmesinde referans alınan devlet Fransa olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesi’nden günümüzde geline süreçte Fransız modeli idari alan örgütlenmesine dayanan mülki idare modeli geçerliliğini sürdürmektedir. Mülki idare, üniter devletlere özgü bir örgütlenme modeli olarak merkez dışında kalan ülke topraklarının kademeli bir biçimde bölünmesine dayanmaktadır. Napolyon Bonaparte tarafından kurulan ve ardından Kıta Avrupası’na yayılıp bu isimle anılan idare geleneğinde mülki idare – mahallî idare ayrımı bulunmamaktadır. Bu yönden Kıta Avrupası geleneği, mahallî idarelerin yürütmekte oldukları yerel hizmetlerin yanında aynı zamanda merkezî idarenin işlerini de yürütmek üzere örgütlendirildiği, diğer bir deyişle mülki idare – mahallî idare ayrımının olmadığı Anglosakson idari gelenekten farklıdır. Türkiye gibi Fransa’yı model alarak Kıta Avrupası idare geleneğini benimsemiş ülkelerde merkez dışında kalan alanların tüm ülke genelinde tek tip olarak ve yetki merkeziliği kapsamında yönetilmesi mülki idare açısından kilit önemdedir (Apan, 2021:761).

Kısaca mülki idare, merkezî idarenin taşradaki gölgesidir ve merkezî idarenin başkent teşkilatında yer alan kurum ve kuruluşlar ile mülki idare birimleri, bir çarkın dişlileri olarak devlet tüzel kişiliğini oluşturmaktadır (Apan, 2021:765). Ülke topraklarının belirli idari alanlara bölünmesi “*mülki idare taksimatı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye’de söz konusu alanların belirlenmesindeki hukuki ölçütler, kaynağını Anayasanın 126. maddesinden almaktadır. Buna göre coğrafi durum, ekonomik koşullar ve kamu hizmetinin gerekleri çerçevesinde bir ayrım söz konusudur. Toprakların bir ilçe merkezi etrafında yan yana gelmesi ile mülki idare taksimatında ikinci kademe de yer alan “*ilçe alanları*”, ilçe alanlarının yan yana gelmesi ile de birinci kademedeki “*il alanları*” oluşmaktadır (Özçağlar, 2005:4-5). Söz konusu iki kademenin kapsamında yer alan ve üçüncü kademe olarak uzun yıllar faaliyette olan “*bucak*” yapılanmasının uygulamasına, 10 Eylül 2014

tarihinde çıkarılan 6552 sayılı Kanun'un 129. maddesi uyarınca son verilmiştir. Bu çerçevede kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır.

3. CUMHURİYET TARİHİNDEKİ MÜLKİ İDARE DÜZENLEMELERİ

İmparatorluktan Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) intikal eden mülki idare yapılanmasına bakıldığında 15 vilayet ile 36'sı mülhak (vilayete bağlı), 16'sı müstakil (doğrudan merkeze bağlı) liva olmak üzere 52 liva göze çarpmaktadır. Osmanlı'nın mülki teşkilatlanmasındaki ikinci kademe livadır. Ancak livalar günümüzdeki il ölçeğine karşılık gelmektedir. Birinci kademeyi oluşturan vilayet, üç veya dört mülhak livayı içermekte; müstakil livalar ise vilayete oranla daha küçük bölgelerde örgütlenmekte ve ölçek itibarıyla mülhak livalara benzemektedir (Ertürk Keskin, 2007:226).

Millî Mücadele Dönemi'nde vilayet ve liva kademeleri tek bir kademeye dönüştürülmüş, coğrafi ölçek olarak liva sistemi esas alınmış; ancak yeni kademeye vilayet ismi verilmiştir. Yani, Kartal'ın (2010:82) deyişiyle coğrafi olarak vilayetler, ifade olarak ise livalar kaldırılmıştır. Mevcut 52 livaya eklenen 7 yeni liva ve 15 vilayet merkezi ile birlikte toplam il sayısı 74'e ulaşmıştır (Çolak ve Çolak, 2023:13). Böylece Türkiye Cumhuriyeti 74 il ve 326 ilçe ile mülki idare serüvenine başlamıştır. Yaklaşık yüz yıllık süreçte 26 il ile 640 ilçe kurulmuştur. Ancak bunların aralarında ilden ilçeye veya ilçeden ile dönüştürülen birimler de bulunmaktadır.² Kurulan mülki idare birimlerine ilişkin sayı ve ortalamaların Cumhuriyet tarihindeki dönemlere göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminde Yeni Kurulan İl ve İlçelerin Dönemlere Dağılımına İlişkin Veriler

Dönem		Kurulan İl Sayısı		Kurulan İlçe Sayısı		Yılda Kurulan İl Sayısı Ortalaması	Yılda Kurulan İlçe Sayısı Ortalaması
İsim	Süre (Yıl)	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		
Tek Parti Dönemi	27	7	%27	131	%21	0,26	4,85
Demokrat Parti Dönemi	10	5	%19	141	%22	0,50	14,10
1960-1983 Arası Dönem	23	–	–	11	%2	–	0,47
Anavatan Partisi Dönemi	8	7	%27	255	%40	0,88	31,88
1991-2002 Arası Dönem	11	7	%27	29	%4	0,64	2,64
AK Parti Dönemi	22	–	–	73	%11	–	3,32
<i>Toplam</i>	<i>101</i>	<i>26</i>	<i>%100</i>	<i>640</i>	<i>%100</i>	<i>0,28</i>	<i>6,34</i>

Tek Parti döneminde küçük ölçekli illere dayalı sistemin yarattığı sorunlar nedeniyle il sayısının azaltılmasına ve yönetimde etkinlik ve verimlilik hassasiyetiyle bazı ilçelerin kaldırılması ve bazı bucakların ilçe statüsüne getirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bu çerçevede 19 il, ilçeye dönüştürülmüş; ancak yarısına yakını bir süre sonra yeniden il statüsüne getirilmiştir. 1950'de yönetimi devralan DP'nin on yıllık iktidarı, yeni kurulan il ve ilçe sayıları açısından oldukça zengindir. Hatta iktidar süresine oranlandığında, bu açıdan en yüksek ikinci ortalamaya sahip dönem olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin seçim dönemlerinde artış gösterdiği ve yine bununla bağlantılı olarak popülizm ve patronaja dayalı bir ilişki çerçevesinde formüle edildiğine tanık olunmaktadır (Doğanay ve Çolak, 2023:425).

Yeni mülki idare birimlerinin oluşturulması bağlamında Cumhuriyet tarihinin en sönük dönemi, 1960-1983 yılları arasını içermektedir. İlgili dönemde hiçbir il kurulmadığı gibi mülki idare sistemine yalnızca 11 yeni ilçe eklenmiştir. Bunlardan 8 tanesi Askerî İdare, 2 tanesi Adalet Partisinin tek başına iktidarı ve 1 tanesi ise koalisyon hükümetleri döneminde kurulmuştur (Çolak ve Küçükylmaz, 2024:209).

ANAP'ın tek başına iktidar olduğu yıllar; gerek yeni kurulan il ve ilçe sayısı gerekse iktidar süresine oranla yeni mülki idare birimi kurma ortalamasının en yüksek olduğu dönemdir. İktidarının ilk üç yılında il ve ilçe kurma

² İlden ilçeye veya ilçeden ile dönüştürülen yerlerin tekrar eski statüsüne kavuşturulması da yeni il ve ilçe kurma verilerine yansdığı için Cumhuriyet'e devreden il ve ilçe sayısı ile Cumhuriyet döneminde kurulan il ve ilçe sayılarının toplamı, günümüzdeki mülki idare taksimatına ilişkin sayıları yansıtmamaktadır. Aradaki fark bu süreçte ilçeye dönüştürülen ve ardından tekrar il yapılan veya yeni ilçe olarak kurulduktan yıllar sonra il statüsüne getirilen birimlerin her iki kategoride de sayılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, cumhuriyet dönemi 74 il ile başlamıştır. Yüz yıllık süreçte 26 il kurulmuştur. Bunların toplamı 100 adet il etmektedir. Ancak hâlihazırdaki mülki idare sisteminde 81 il bulunmaktadır.

düzenlemelerine başvurmayan ANAP iktidarı, toplumsal desteğinin düştüğü dönemlerde DP dönemine benzer şekilde popülizm ve patronaja dayalı bir mülki idarileşme stratejisi benimseyerek birçok yeni il ve ilçe kurmuştur (Çolak, 2024:38).

Takip eden dönemdeki koalisyon hükümetleri döneminde (1991-2002) ise tek başına iktidar dönemlerinde kurulandan daha az sayıda ilçe kurulmuştur. Ancak bununla çelişkili olarak söz konusu yıllar arasında kurulan il sayısı, DP ve ANAP dönemlerindekiyle aynıdır (Çolak ve Küçükyılmaz, 2024:211).

4. AK PARTİ DÖNEMİNDEKİ MÜLKİ İDARE DÜZENLEMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

2002’de başlayan ve günümüzde de devam eden AK Parti döneminde yeni iller kurmaya yönelik bir politikaya imza atılmamıştır. Bununla birlikte büyük çoğunluğu büyükşehir belediye reformuyla ilişkili olarak 73 ilçe kurulmuştur. 4’ü kanun ve 1’i kanun hükmünde kararname olmak üzere Tablo 2’de yer alan 5 düzenleme; AK Parti döneminde kurulan ilçeleri göstermektedir.

Tablo 2. AK Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemelerine İlişkin Mevzuat

Mevzuat	İlçe Yapılan Birimler	İlçe
Kanun No: 5747 Resmî Gazete Tarihi: 22.03.2008 Resmî Gazete Sayısı: 26824	- Çukurova, Sarıçam (Adana); - Pursaklar (Ankara); - Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı, Muratpaşa (Antalya); - Bağlar, Kayapınar, Sur, Yenişehir (Diyarbakır); - Palandöken, Yakutiye (Erzurum); - Odunpazarı, Tepebaşı (Eskişehir); - Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi (İstanbul); - Bayraklı, Karabağlar (İzmir); - Başıskele, Çayırova, Darıca, Dilovası, İzmit, Kartepe (Kocaeli); - Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir (Mersin); - Adapazarı, Arifiye, Erenler, Serdivan (Sakarya); - Atakum, Canik, İlkadım (Samsun).	43
Kanun No: 6360 Resmî Gazete Tarihi: 06.12.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28489	- Efeler (Aydın); - Altıeylül, Karesi (Balıkesir); - Merkezefendi (Denizli); - Antakya, Arsuz, Defne, Payas, (Hatay); - Dulkadiroğlu, Onikişubat, (Kahramanmaraş); - Şehzadeler, Yunusmre (Manisa); - Artuklu (Mardin); - Çamlıyayla (Mersin); - Menteşe, Seydikemer (Muğla); - Eyyübiye, Haliliye, Karaköprü (Şanlıurfa), - Ergene, Kapaklı, Süleymanpaşa (Tekirdağ), - Ortahisar (Trabzon); - İpekyolu, Tuşba (Van); - Kilimli, Kozlu (Zonguldak).	26
Kanun No: 6447 Resmî Gazete Tarihi: 22.03.2013 Resmî Gazete Sayısı: 28595	Altınordu (Ordu).	1
KHK No: 694 Resmî Gazete Tarihi: 25.08.2017 Resmî Gazete Sayısı: 30165	- Sultanhanı (Aksaray); - Kemalpaşa (Artvin).	2
Kanun No: 7148 Resmî Gazete Tarihi: 26.10.2018 Resmî Gazete Sayısı: 30577	Derecik (Hakkâri).	1

Aşağıda AK Parti dönemindeki düzenlemeler; Cumhuriyet tarihi mülki idarileşme istatistiklerindeki konumu, düzenlemelerin zamanlamasının seçim dönemleriyle ilişkisi, mahallî baskılara karşı sergilenen tutum ve yeni kurulan ilçelerin günümüzdeki demografik ve sosyoekonomik göstergeleri bağlamında incelenmektedir.

AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemelerine bakıldığında dikkat çeken ilk bulgu, ilgili dönemin yüz bir yıllık cumhuriyet tarihi içerisindeki konumunda kendisini göstermektedir. Kurulan il ve ilçe sayısı ile iktidardaki yılbaşına kurulan mülki idare birimi ortalamaları, bu açıdan söz konusu dönemin cumhuriyet tarihindeki konumu ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. AK Parti döneminde yirmi iki yıllık sürede hiçbir il kurulmamıştır. Uzun bir dönem boyunca tek başına iktidarda olmasına rağmen bu dönemde mülki idare sistemine yeni bir ilin eklenmemiş olması, cumhuriyet tarihindeki genel eğilimle örtüşmemektedir. Nitekim Tablo 1 incelendiğinde Tek Parti, DP, ANAP ve 1990'lardaki Koalisyon Hükümetleri döneminde toplam 26 ilin kurulduğu görülmektedir. Buna karşın AK Parti döneminde kurulan yeni bir il bulunmamaktadır. Kurulan ilçe sayılarına odaklanıldığında ANAP döneminde sekiz yılda 255, DP döneminde on yılda 141, Tek Parti döneminde yirmi yedi yılda 131 ilçe kurulmuşken; AK Parti döneminde yirmi iki yılda yalnızca 73 ilçe kurulduğuna şahit olunmaktadır. Üstelik bunlardan 68'i büyükşehir sınırlarında büyükşehir belediye reformu ile bağlantılı bir şekilde il merkezlerinde kurulan ilçelerdir. Bunların dışındaki 5 ilçenin hangi illerde kurulduğu Harita 1'de kırmızı renkle gösterilmiştir.

Harita 1. AK Parti Döneminde Yeni Kurulan İlçelerin Büyükşehir ve Diğer İllere Dağılımı

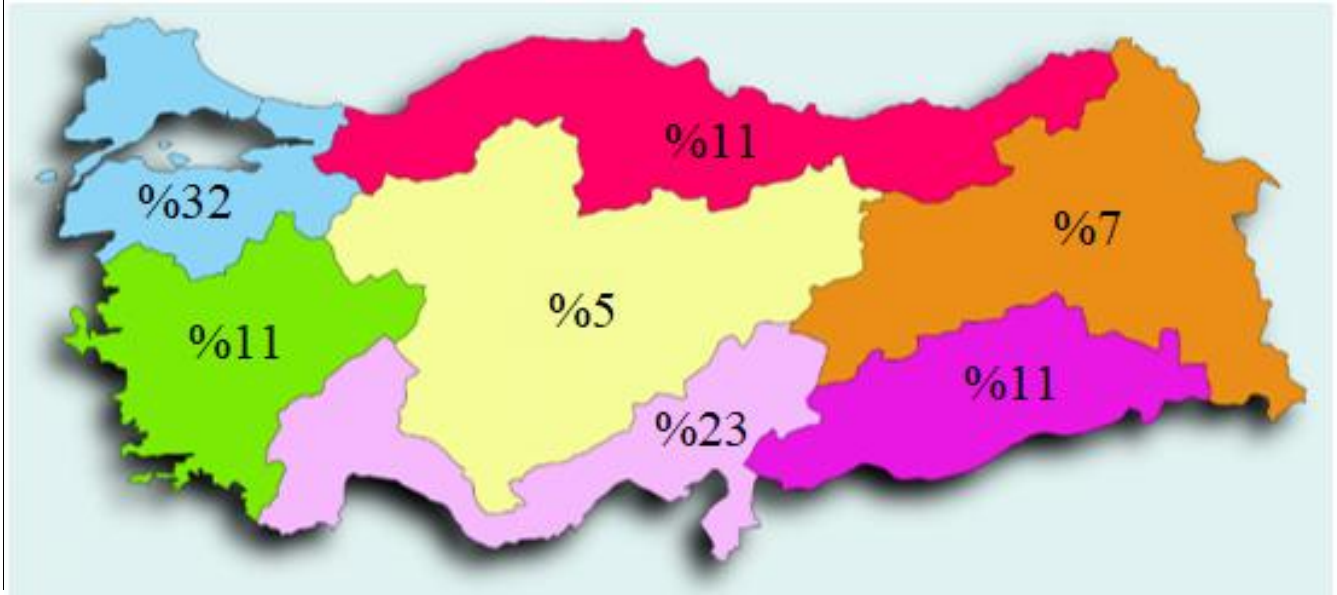
Kurulan ilçe sayılarının iktidardaki süreye bölünmesiyle elde edilen yılbaşına düşen yeni ilçe sayısına bakıldığında ANAP döneminin “31,88”, DP döneminin ise “14,10”luk bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın AK Parti döneminde söz konusu ortalamanın “3,48” olduğu tespit edilmiştir. Özetle, cumhuriyet tarihindeki tek başına iktidar dönemleri arasında mülki idare düzenlemelerine en az yer verilen dönem AK Parti iktidarıdır.

AK Parti dönemindeki mülki idare düzenlemeleri açısından dikkat çeken bir diğer unsur, ilçe kurulmasına ilişkin yasal süreçler ile seçim dönemleri arasında zamanlama açısından belirgin örtüşmelerin bulunmamasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında DP döneminde 6068, 6129, 6191, 6321, 6324 ve 6325 sayılı Kanunlar ile 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki bir yıllık süre zarfında 1 il ve 61 ilçe; 6418, 6419 ve 6429 sayılı Kanunlar ile 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonraki iki aylık süre zarfında 3 il; 7001 ve 7033 sayılı Kanunlar ile 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki dört aylık süre zarfında 1 il ve 78 ilçenin kurulduğuna tanıklık edilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023:418). Benzer şekilde ANAP döneminde 3392 sayılı Kanun ile 6 Eylül 1987 Referandumundan iki, 29 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçimlerinden ise dört ay önce 103 ilçe; 3578 sayılı Kanun ile 26 Mart 1989 Mahallî İdareler Genel Seçimlerinden üç ay sonra 4 il ve 5 ilçe; 3644, 3647 ve 3760 sayılı Kanunlar ile 20 Ekim 1991 Milletvekili Genel Seçimlerinden önceki bir yıllık süre zarfında 3 il ve 135 ilçe mülki idare sistemine eklenmiştir (Çolak, 2024:35). Düzenlemelerle seçim zamanlaması arasındaki tarihsel yakınlık, söz konusu dönemlerde mülki idare düzenlemelerinin popülist ve patronaja dayalı bir stratejinin ürünü olarak tasarlandığı iddialarını kuvvetlendirmektedir.

Bununla birlikte, AK Parti döneminde ilçe kurulmasına ilişkin yasal düzenlemelerle milletvekili genel seçimleri arasında zamanlama açısından dikkat çekici bir ilişkiye rastlanmamaktadır. Keza bu dönemde kurulan ilçelerin

çok büyük bir bölümü büyükşehir belediye reformu çerçevesinde illerin merkezinde kurulmuştur.³ Bunun dışındaki ilçelerin kurulmasına dayanak teşkil eden 694 sayılı KHK ve 7148 sayılı Kanun, 16 Nisan 2017 Referandumu ile 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerine yakın zamanlarda yayımlanmış olsa da, kurulan üç ilçenin ölçeği, söz konusu düzenlemelerin seçimle ilişkilendirilebilmesine yetecek kadar büyük değildir. Üstelik kurulan ilçelerin coğrafi bölgelere dağılımına bakıldığında oran açısından ilk iki sırayı; DP ile ANAP dönemlerinde merkez sağın oy deposu olarak görülen İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin, AK Parti döneminde ise büyükşehirlerin ve nüfusun yoğun olduğu Marmara ve Akdeniz Bölgelerinin aldığı gözlemlenmektedir (Harita 2).

Harita 2. AK Parti Döneminde İlçe Yapılan Birimlerin Coğrafi Bölgelere Dağılımı

Mahallî baskıların belirleyici olmaması, AK Parti dönemi mülki idare düzenlemelerinde rastlanılan bir başka bulgudur. Oysa DP ve ANAP dönemlerinde mülki idare düzenlemelerinde Anadolu'daki ahalinin talep ve beklentileri oldukça etkili olmuştur. Kanunların teklif ile nihai metinleri arasındaki belirgin farklılıklar bu durumu gözler önüne sermektedir. Örneğin; DP döneminde 5959 sayılı Kanun'un teklif metninde Senirkent'in bucaktan ilçeye, Uluborlu'nun ise ilçeden bucağa dönüştürülmesi yazmaktaydı. Ancak kasaba halkının baskılarına direnilememiş ve sonuçta her ikisinin de ilçe yapılmasına karar verilmiştir (Doğanay ve Çolak, 2023:421).

İlgili dönemden başka bir örnek olarak, 6324 sayılı Kanun'un teklif metninde Niğde'nin Ortaköy kasabasının ilçe yapılması söz konusuysa, belirlenen ilçe merkezinin halkta huzursuzluk yaratması sonucunda ilgili maddenin nihai metinden çıkarılması verilebilir (Doğanay ve Çolak, 2023:422). ANAP dönemi bu bağlamda daha da dikkat çekici veriler sunmaktadır. 3392 ve 3644 sayılı Kanunların teklif metninde yalnızca sırasıyla 64 ve 26 ilçenin kurulacağı yazmaktayken; mahallî baskılar sonucunda nihai metinde bu sayılar sırasıyla 103 ve 130'a çıkarılmıştır (Çolak, 2024:36). Ayrıca her iki kanunun da gerekçesinde aynı paragrafın bire bir yazılması ve yazılan ifadelerin ilçe kurulacak yerleşim birimlerinin seçimine ilişkin net ölçütlerden yoksun olması, kurulacak ilçelerin belirlenmesinde siyasi önceliklerin dikkate alındığını düşündürmektedir.

Gerek mülki idare düzenlemelerine ilişkin teklif metinleri ile nihai metinlerin tutarlı oluşu gerekse kurulan ilçe sayılarının AK Parti'nin yüksek oy oranlarına ulaştığı bölgelerde toplanmaması, mahallî baskılara karşı direnildiğini göstermektedir. Bir yandan cumhuriyet döneminde ilçeye dönüştürülen ve sonradan tekrar il statüsü kazanamayan kentlerdeki (*Ergani, Kozan, Siverek, Şebinkarahisar vb.*), diğer yandan ise nüfus ve sosyo-ekonomik gelişme açısından birçok ili geride bırakan ilçelerdeki (*Alanya, Bandırma, Fethiye, İnegöl*) mahallî baskılar, söz konusu dönemde bu birimlerde il kurulmasını sağlayamamıştır. Hatta AK Parti'nin son döneminde resmî açıdan koalisyon ortağı olmasa da, politik açıdan aynı ittifakta yer aldığı siyasi partinin genel başkanının

3 Zonguldak ilinde kurulan Kozlu ve Kilimli ilçeleri, dayanağını büyükşehirlerle ilgili bir düzenlemeden almasına rağmen büyükşehir olmayan bir ilde kurulmaları açısından istisnadır.

“Cumhuriyet’in 100. Yılında 100 il ile 1000 ilçe”⁴ başlıklı çıkışına rağmen, il kurulmasına dönük herhangi bir düzenleme hayata geçirilmemiştir.

Son olarak, bu dönemde kurulan ilçelerin demografik ve sosyoekonomik göstergelerinin DP ve ANAP dönemlerinde kurulanlardan belirgin bir şekilde yüksek olduğu göze çarpmaktadır. “TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2023” başlıklı veri tabanından elde edilen verilere göre, DP döneminde kurulan ilçelerin %4’ünün (5 ilçe) toplam, %24’ünün (33 ilçe) ise merkez nüfusu günümüzde 5.000’in altına düşmüştür. Toplam nüfusu 10.000’in altında olanların oranı %19’dur (26 ilçe). ANAP dönemindeki istatistikler daha da çarpıcıdır. ANAP döneminde kurulan ilçelerin %16’sının (41 ilçe) toplam, %40’ının (101 ilçe) ise merkez nüfusunun günümüzde 5.000’in altına düştüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda ilgili dönemde toplam nüfusu 10.000’in altında düşen ilçelerin oranı %47’dir (120 ilçe). Bu açıdan bakıldığında AK Parti döneminde kurulan ilçeler arasında toplam ya da merkez nüfusu 5.000’in yani belediye asgari nüfus sınırının altına düşen bir ilçe bulunmamaktadır. Toplam nüfusu 10.000’in altında olan ise yalnızca 1 ilçe mevcuttur.⁵

Diğer yandan, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2022 yılında yayımladığı “İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE2022)”⁶ başlıklı raporda yer alan sosyoekonomik göstergeler de AK Parti döneminde kurulan ilçelerin, DP ve ANAP döneminde kurulanlara nazaran yüksek puanlara sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin; DP döneminde kurulan 141 ilçenin 114’ünün ya da diğer bir deyişle %81’inin gelişmişlik endeks puanları negatiftir. Kademe düzeyleri açısından bakıldığında ise bu dönemde kurulan ilçelerin yalnızca %20’sinin ilk üç kademede yer aldığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde ANAP döneminde kurulan 255 ilçenin 209’unun ya da diğer bir deyişle %82’sinin gelişmişlik endeks puanlarının negatif olduğu görülmektedir. Yine kademe düzeyi açısından bakıldığında ANAP döneminde kurulan ilçelerin %24’ü ilk üç kademede yer almaktadır. AK Parti döneminde kurulan ilçelerin dağılımına ilişkin veriler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. AK Parti Döneminde Kurulan İlçelere İlişkin Sosyo-Ekonomik Veriler

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi (Kademeler)	Tüm İlçeler		AK Parti Döneminde Kurulan İlçeler	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1. Kademe	67	(%7)	13	(%18)
2. Kademe	173	(%18)	44	(%60)
3. Kademe	175	(%18)	9	(%13)
4. Kademe	215	(%22)	3	(%4)
5. Kademe	222	(%23)	3	(%4)
6. Kademe	121	(%12)	1	(%1)
<i>Toplam</i>	973	(%100)	73	(%100)

AK Parti döneminde kurulan 73 ilçenin 9’unun ya da diğer bir deyişle yalnızca %13’ünün gelişmişlik endeks puanları negatiftir. Üstelik Tablo 3’e bakıldığında kademe düzeyi açısından bu dönemde kurulanların %91’inin ilk üç kademede olduğu görülmektedir. Söz konusu göstergeler ilçe kurmaya ilişkin düzenlemelerden hangilerinin popülist hangilerinin rasyonel olduğunu gözler önüne seren bir test niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda DP ve ANAP döneminde kurulan ilçelerin göstergeleri bir hayli düşüken, AK Parti döneminde kurulanların büyük bir çoğunluğunun yüksek olduğuna rastlanmaktadır.

4 Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli 13 Haziran 2023 tarihinde partisinin TBMM grup toplantısında şu açıklamayı yapmıştır (mhp.org.tr, 2023): “Yeni yüzyılda, 100 il, 1000 ilçeden müteşkil idari yapısıyla gücüne güç katmış bir Türkiye’yi inşa ve ihya etmemiz mümkündür”.

5 Artvin’in Kemalpaşa ilçesinin toplam nüfusu 2023 TÜİK verilerine göre 9.688’dir.

6 Bu raporda aralarında demografi, istihdam ve sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, finans, rekabetçilik, yenilikçilik ve yaşam kalitesine ilişkin parametrelerin bulunduğu 56 değişken üzerinden ilçelerin endeks skorları ve sıraları belirlenmiş, ardından skorlardaki doğal kırınlara göre ilçeler 6 farklı seviyede kategorize edilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada AK Parti dönemi mülki idare düzenlemeleri dört temel faktör üzerinden incelenmiş ve elde edilen bulgular siyasi gelenek ve tek başına iktidar bağlamındaki selefleri olan DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemeleriyle karşılaştırılmıştır.

Faktörlerden ilki, AK Parti döneminin mülki idarileşme istatistiklerindeki konumudur. Yirmi iki yıllık tek başına iktidar döneminde hiçbir ilin kurulmamış olması bu bağlamdaki en dikkat çekici veridir. Oysa DP'nin on, ANAP'ın ise sekiz yıllık tek başına iktidar dönemlerinde sırasıyla 5 ve 7 il kurulmuştur. Diğer yandan kurulan ilçe sayısına bakıldığında daha kısa süren tek başına iktidar dönemlerinde DP'nin 141 ve ANAP'ın 255 ilçe kurduğu, buna karşın AK Parti döneminde ise çoğu büyükşehirlerin merkezinde kurulan 73 ilçenin mülki idare sistemine eklendiği görülmektedir. Ayrıca iktidarının uzun oluşu, birim sayılarının süreye bölünmesiyle elde edilen ortalamalarda AK Parti'ye ilişkin ortalamaların düşük çıkmasına sebebiyet vermektedir.

İkinci faktör, AK Parti dönemdeki mülki idare düzenlemelerinin zamanlamasıdır. Söz konusu düzenlemeler, DP ve ANAP dönemlerinde olduğu gibi seçim arifesine veya ardına rastlamamaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında DP dönemindeki mülki idare düzenlemelerinin 1954 ve 1957 milletvekili genel seçimlerinin hemen öncesinde veya sonrasında kümelendiği; ANAP dönemindekilerin ise 1987 ve 1991 milletvekili genel seçimlerine yakın zamanlarda gerçekleştirildiği saptanmaktadır. Oysa AK Parti dönemindeki düzenlemelerle milletvekili genel seçimleri arasında zamanlama açısından dikkat çekici bir ilişki görülememektedir.

Üçüncü faktör, mülki idare düzenlemelerine ilişkin mahallî baskılardır. AK Parti döneminde mahallî baskılar mülki idare düzenlemelerinde belirleyici olamamıştır. Bu dönemde hiçbir ilin kurulmaması ve ilçe kurulmasına ilişkin kanun teklifleri ile nihai metinlerin tutarlılığı bu savı desteklemektedir. Oysa DP ve ANAP dönemlerindeki mülki idare düzenlemelerinde halkın talep ve beklentileri etkili olmuştur. Kanunların teklif ile nihai metinleri arasındaki belirgin farklılıklar bu durumu gözler önüne sermektedir. Hatta söz konusu talep ve beklentiler, iktidar ile yöre halkı arasında patronaja dayalı bir ilişkinin kurulmasına yol açmış ve mülki idare düzenlemelerine ilişkin politika süreçleri tabiri caizse ilçe kurma borsasına dönüşmüştür. Buna karşılık AK Parti döneminde Anadolu'da yaşayan vatandaşların kendi memleketlerini il ya da ilçe olarak görme taleplerine mesafeli yaklaşıldığı gözlemlenmiştir.

Son faktör ise AK Parti döneminde kurulan ilçelerin demografik ve sosyoekonomik göstergeleridir. Bu göstergeler, DP ve ANAP dönemlerinde kurulan ilçelerde bir hayli düşükken, AK Parti döneminde kurulanlarda oldukça yüksektir. Tüm faktörlerin sonucunda mülki idare düzenlemeleri açısından AK Parti döneminde DP ve ANAP dönemlerine nazaran daha rasyonel politikaların izlendiği ileri sürülebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by “*at least two external referees*” and “*double blinding*” method. The author(s) sent a signed “*Copyright Transfer Form*” to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The “*Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required*” was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- APAN, Ahmet (2014), “*Türkiye’de Mülki İdare: Tarihsel Gelişimi ve İşlevsel Dönüşümü*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- APAN, Ahmet (2021), “*Mülki İdare (Territorial Administration)*”, **Kamu Yönetimi Ansiklopedisi** (Ed. Yasemin Mamur Işıkcı, Esmeray Alacadağlı, Emre Akcagündüz), Astana Yayınları, Ankara, ss.759-769.
- AYMAN GÜLER, Birgül (2018), **Türkiye’nin Yönetimi: Yapı**, İmge Kitabevi, Ankara, 5. Baskı.
- BOZKURT, Ömer (2014), “*Mülki İdare*”, **Kamu Yönetimi Sözlüğü (İngilizce ve Fransızca Karşılıklarıyla)** (Ed. Ömer Bozkurt, Turgay Ergun, Seriya Sezen), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, ss.176-177.
- ÇİNER, Can Umut ve KARAKAYA, Oral (2013), “*Merkez – Yerel İlişkileri ve Mülki İdarenin Dönüşümü*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.68(2), ss.63-93.
- ÇOLAK, Çağrı (2022), “*Mülki İdarenin Geleceği*”, **Türkiye’de Kamu Yönetiminin Geleceği** (Ed. Halim Emre Zeren, Ecem Buse Sevinç Çubuk), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.1-19.
- ÇOLAK, Çağrı (2024), “*Mülki İdare Düzenlemelerinde Popülizmin İzleri: Anavatan Partisi Örneği*”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, S.12(1), ss.23-44.
- ÇOLAK, Çağrı ve ÇOLAK, Deniz (2023), “*Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.19(37), ss.1-35.
- ÇOLAK, Çağrı ve KÜÇÜKYILMAZ, Yaşar Orçun (2024), “*1991-2002 Koalisyon Hükümetleri Dönemi Mülki İdare Düzenlemeleri*”, **KAYFOR 25 (Balkanlar): Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (Kamu Yönetiminde Güncel Tartışmalar) Bildiriler Kitabı** (Ed. Şerife Pekküçükşen, Yaşar Orçun Küçükyılmaz), 12-15 Eylül 2024 – Üsküp (Makedonya), ss.209-212.
- DOĞANAY, Gülmelek ve ÇOLAK, Çağrı (2023), “*Popülist Politika Perspektifinden Demokrat Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S.44, ss.393-428.
- ERTÜRK KESKİN, Nuray (2007), “*Devletin Toprak Üzerindeki Örgütlenmesi: Türkiye’de İllerin Yönetimi*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖZLER, Kemal (2022), **Türkiye’nin Yönetim Yapısı (T.C. İdari Teşkilatı)**, Ekin Yayınları, Bursa, 4. Baskı.
- HEPER, Metin ve KEYMAN, Emin Fuat (1998), “*Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey*”, **Middle Eastern Studies**, S.34(4), ss.259-277.
- KARTAL, Nazım (2010), “*İl Özel İdarelerinin Yeniden Yapılandırılması: Uygulama Aşaması Üzerine Bir Çözümleme*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MHP - MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ (2023), “*13.06.2023 - Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet BAHÇELİ’nin, TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma*”, **2023 Yılı Konuşmaları**, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/5204/index.html (Erişim Tarihi: 10.02.2024).
- ÖZÇAĞLAR, Ali (2005), “*Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi*”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, S.3(1), ss.1-25.
- ÖZER, Mehmet Akif (2014), **Kamu ve Özel Sektör Yönetimi İçin Yönetim Sözlüğü**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI (2022), **İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2022)**, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2024), “*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri 2023*”, **Türkiye İstatistik Kurumu Kurumsal Web Sayfası** (E-İstatistik), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> (Erişim Tarihi: 06.02.2024).

YILMAZ, Abdullah, GÜLER, Tahsin ve GÜVEN, Yakup (2020), “*Parlamenter Sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş Sürecinde Türkiye’de Mülki İdare Sisteminin Dönüşümü*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.29(4), ss.45-71.

694 sayılı **Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** (25.08.2017 tarih ve 30165 sayılı Resmî Gazete).

5747 sayılı **Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (22.03.2008 tarih ve 26824 sayılı Resmî Gazete).

6360 sayılı **On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun** (06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete).

6447 sayılı **On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (22.03.2013 tarih ve 28595 sayılı Resmî Gazete).

7148 sayılı **Karayolları Trafik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (26.10.2018 tarih ve 30577 sayılı Resmî Gazete).

